

HISTORIA I EGLOGA EN LES NOVEL·LES DE CASSANA

Canelobre. Alacant. N° 37-38. 1996. 151-157.

Bona tarda, amics.

Ens em aplegat per tal de celebrar la publicació conjunta per N'Enric Valor, Premi de les Lletres Valencianes, de la seua trilogia de Cassana, inclosa l'última novel·la, encara fresca d'escriptura, *Enllà de l'horitzó*.

Es una bona notícia que Enric Valor publique una nova novel·la, que la publique l'endemà d'haver-la escrita, que la publique en bloc amb les altres dues, formant-hi cicle, i finalment, que la publique en una nova editorial de segell privat i valencià. Són signes de normalitat en un País tan necessitat d'ells.

Deixeu-me recordar que fa ara deu anys, quan vaig prologar el volum tercer de l'*Obra literària completa* d'En Valor, començava el meu pròleg amb aquestes paraules: "Quan la gent de la meua generació féu cap al seu passat més immediat, el panorama no podia ser més desolador. Haguérem de reconèixer la condició numantina de la nostra cultura per la condició numantina dels seus mantenidors".

No és bona condició per a una cultura aquesta condició numantina, ni és bó per als creadors literaris la submissió a les pressions excepcionals de les circumstàncies.

En la terra de quasi ningú que fou la postguerra cultural les urgències de la militància de l'idioma obligaren N'Enric Valor a retardar el seu adveniment com a novel·lista. Quan el 1980 aparegué el primer volum del cicle que avui celebrem, *Sense la terra promesa*, Valor feia vint anys que no publicava una novel·la, i l'única que havia publicada fins aleshores, *L'ambició d'Aleix*, havia estat escrita trenta anys abans, pels volts del 1950.

Tant pitjor per tots nosaltres.

En aquella terra de quasi ningú que fou la postguerra cultural, les novel·les de Valor careixien de precedents, naixien òrfenes de tradició cultural, cercenats per les circumstàncies els enllaços amb la tradició novel·lística catalana anterior a la guerra, però cercenades també les relacions editorials i culturals amb afanys germans que remuntaven penosament de l'erm al Principat i a les Illes. Si l'escriptura és sempre precipitat de multitud de veus, resultat de la polifonia en què s'hi inscriu, i si cada text nou compta en la mesura en què és capaç d'incorporar-se al diàleg general de la literatura, les novel·les del Valor no tenien altre interlocutor que la narració regional de costums, el llibre de viatges o el conte local de la nostra trista postguerra.

A ú li hauria agradat que no fos així.

U no pot evitar l'enyorament d'aqueixes cultures sàviament administrades, sense traumes íntims, escrupolosament transmeses de generació en generació, que compten amb un públic adicte que reconeix els escriptors com a propis de la seua comunitat i que s'enorgulleix de la seua - la nostra, diuen - literatura. Els dèficits de pàtria tenen l'arrogància romàntica del gest, però acaben sempre per pagar-se com a dèficits de cultura.

Però les coses són com són i no és hora de lamentar-se, ben al contrari. Ens sentim joiosos de celebrar que l'Enric Valor haja mostrat la seua resistència de filferro - que es vincla però que no es trenca - a circumstàncies tan inclements; que ell, després d'haver suportat cinquanta anys d'excepció, haja sabut replicar amb aquesta aclaparadora voluntat de normalitat cultural que són les seues novel·les; que gràcies a aquesta voluntat les noves generacions d'escriptors podran gaudir del patrimoni literari valencià que, malgrat tot, els han deixat en herència els dies foscasts de la postguerra, un patrimoni en el què ja no hi haurà tan sols un assagista com el Fuster i un poeta com l'Estellés, sinó també un novel·lista com el Valor.

En els últims deu anys Valor ha publicat quatre novel·les, tres de les quals d'una extensió considerable. Aquest furor narratiu dels seus setanta a vuitanta anys és tota una gesta, no hi cap el menor dubte, i constitueix el projecte novel·lístic més ambiciós que ha estat portat a terme al País Valencià, en català, d'ençà de la guerra.

Al cicle de Cassana trobareu la fòrmula narrativa que ha esdevingut denominació d'origen, marca de la casa, una fòrmula narrativa heretera de la novel·la regionalista del segle passat, una versió mediterrània i revolucionària de la novel·la perediana de muntanya.

I trobareu l'exquisitesa d'una llengua literària elaborada i culta, però plena de riquesa idiomàtica, de girs i de modismes, d'expressions proverbials, de lèxic precís i sovint a boca d'extinció, d'aquell trellat de qui coneix les potencialitats de l'idioma i en disposa amb mesura.

Trobareu també el Narrador didàctic, obsessionat per una concepció educativa de la novel·la, que s'erigeix en instructor del lector en matèria de geografia, d'idioma, d'efectes climàtics, d'assumptes legals, de costums ornitològics, de cooperativisme, de conreus, de tradicions culinàries...No res escapa a la minuciositat, a la passió de curiosíssim mestre d'escola d'aquest Narrador, que arrossega a més a més amb ella la por visceral a l'extinció d'allò que està narrant, una por pròpia de qui, com ell, ha viscut intensament, enamoradament, un País que ara, de la llengua a les tradicions, sent amenaçat. En la manera del Valor hi ha no poca lluita per preservar - en l'escriptura - el paradís d'una joventut que es nega a deixar-se declarar abolit.

Però trobareu també un Narrador que assaja ara noves estratègies narratives respecte de novel·les anteriors. *Enllà de l'horitzó* és narrada a la manera d'unes Memòries del protagonista, i he de dir que des del meu punt de vista el procediment s'adapta millor que cap altre al tarannà de l'Autor-Narrador-Personatge, un tarannà quasi naif, interessat vitalment - virginalment - en allò que li passa, que viu sense distància ni emotiva ni intel·lectual. Un Autor-Narrador ideològicament implicat, que ara que ningú vol ser comunista confessa que visqué l'ideal comunista des de dins, amb fe, convençut de la seua necessitat històrica, i que el portà damunt amb la mateixa naturalitat que hom porta una jaqueta, sense fer-ne escarafalls, ni grans questions. Un Narrador cordialment col·loquial amb el lector, amb qui sembla establir una confiada conversa vora la llar en una nit d'hivern.

A *Enllà de l'horitzó* trobareu també, com al millor Valor, una novel·la amanida amb un punt d'aventura, un punt de fulletó sentimental, un punt de sexe, i més d'un punt de política local i d'història bèl·lica. Hi ha tots els ingredients per temptar un bon equip de guionistes i productors a fer un serial televisiu, si és que algú, a la televisió valenciana, és capaç d'interessar-se per aquesta mena de cosa tan excèntrica que és la literatura. Un d'aquests serials en què veiem desfilar la història de tots per mitjà de la persona d'un amic o conegut, d'algú que s'hi constitueix alhora en el rapsoda i la víctima d'aquesta història.

Al cicle de Cassana es reitera la concepció del discurs narratori present a tota l'obra de Valor, una concepció territorial del discurs, alimentada i justificada pel territori. La vall de Cassana, correlat simbòlic de les valls on naixqué i visqué Valor la seua infantesa, centra l'univers de *Sense la terra promesa* i de *Temps de batuda*, les dues primeres novel·les del cicle, i s'eixampla cap a Gandia, Albaida, Cocentaina, o Alacant a la darrera novel·la, la més aventurera de totes tres, *Enllà de l'horitzó*.

La passió pel territori, que és un dels components bàsics de les seues rondalles i narracions, va ser la que en una ocasió el va fer exclamar: "Un cel pur, com el de l'Atica, fa creure en la immortalitat." Aquesta passió és la que confereix a l'univers de Valor un segell idil·lic molt característic, present a les *Rondalles*, a *L'ambició d'Aleix*, a *L'idea de l'emigrant*: el segell virgilià de l'ègloga.

I tanmateix l'univers de l'ègloga és assaltat, al cicle de Cassana, per la història. Contra la vocació intemporal del paisatge i dels amors bucòlics al si d'una natura privilegiada, s'obri pas l'espenta, de vegades brutal, d'un món en transformació. A *L'ambició d'Aleix* el rerafons social no és més que un decorat circumstancial per a l'idil·li d'Aleix i Pauleta. A *L'idea de l'emigrant* l'argument s'entretéix amb les imatges de la lluita del llaurador per la cultura, i més encara, de la lluita de l'esclau de la terra per la seua emancipació individual. A *Sense la terra promesa* el protagonisme l'assoleix la comunitat de Cassana, immersa ara en la transició plena de conflictes d'una ruralia feudal a l'incipient capitalisme, amb el despertar

conseqüent de la lluita de classes, sobre el panorama de fons de la primera Gran Guerra. A *Temps de batuda* la novel·la continua abordant la proletarització dels antics senyors de la terra, la formació d'un bloc social revolucionari, la sacsejada brutal que aquell juliol del 36 provocà en el racó bucòlic del Mas d'Almussai, on lliscaven feliços, com novells Daphnis i Cloe, Frederic i Irena. A *Enllà de l'horitzó* l'idil·li és atropellat, esclafat i dispersat per l'allau de la història. Allà dalt, entre les muntanyes, gairebé incontaminada per la sang i la fúria, continua la valleta d'Almussai, el lloc on troben refugi els somnis de puresa virginal que representa Irena, la bella i dolça flor de neu. Però tot al voltant es commou un País travessat per la guerra: la novel·la ens acompanya des dels primers mesos d'aquesta, passant pel front de Terol, fins a les escenes dantesques del port d'Alacant, i s'hi clou amb el començament d'una nova aventura, la de l'exili.

D'un costat a l'altre del cicle de Cassana la Història i els seus conflictes va guanyant-li la partida a la Natura i els seus idil·lis. De 1916 a 1939 N'Enric Valor historia, en una mena d'incipients *Episodis Nacionals* valencians, l'esfondrament de l'antic món feudal de les muntanyes i valls centrals del País, l'aparició dels conflictes de classe en la societat rural, la lluita emancipatòria de camperols, jornalers, intel·lectuals, i antics senyors proletaritzats, la revolució, la guerra, la derrota...

La novel·la guanya en realisme allò que perd en idealisme idil·lic, és ben evident. Quan hem acabat de llegir les cinc-cents pàgines i escaig d'*Enllà de l'horitzó*, ens queda una impressió complexa. Aquella vida idil·lica tan intensament enyorada pel Valor de les primeres novel·les, adormida en un univers social preindustrial, bressolada en la intemporalitat rural de la muntanya, protagonitzada per petits propietaris agrícoles, llauradors, pastors, o jornalers, on s'hi parlava un valencià puríssim i on eren possibles - i naturals - amors d'una netedat moral ecologista, subsisteix com ideal, com a lloc sagrat de la utopia, però és irremeiablement contrastat per la història, pels canvis socials, per la revolució i la contrarrevolució. En últim extrem el novel·lista sembla emplaçar-nos i emplaçar-se, amb les novel·les de Cassana, a perseguir una síntesi tan improbable com necessària entre la ninfa Irena i la camarada Palmira, entre la muntanya i el llibre, entre l'ecologia i la justícia social.

JOAN OLEZA
Universitat de València
Novembre del 91

